

„Alátaszít vagy felemel”

Kelemen Lajos: *Tovább a történet*

Napkút Kiadó, 2014

Magánlevélben írta valaki nekem: „Annyira hiányzik egy ilyen megszólalás a (szép) irodalmi (al)világból. Mindenki csak a kánonról akar beszélni, a formáról, a látszatról, a vers nem egy levetett gúnya, egy eldobott és újra felvett styl, nem ipar, nem mérték, nem mora, hanem morál, nem mű, hanem élő vagy képzelt világ, nem szociológia, hanem szociálisan érzékeny, nem nő meg férfi, hanem költő meg író, nem szereposztó dívány, hanem a vágy dikója, szófája meg az éné, az esendőé, nem premier, hanem mindig ősbemutató...”

Indulatos helyzetértékelés, mi tagadás. Az irodalmi alvilágban, melyben élünk adatott, például megjelenik egy verseskötet, és mintha a semmibe hullana. Ha nem lennénk mi: írók, barátok, részvétellel és kíváncsisággal megvert társak, magánügy lenne, személyes történet. Kelemen Lajos több mint harminc éve írja kitűnő, a mai költészetben szokatlanul „komoly” verseit, rendkívüli érzékenységgel esszéit, melyek megjelennek ugyan, de egy szűk körön kívül alig tudunk róla. (Lehangoló belegondolni, hogy őt, aki szinte minden jelentős élő és klasszikus költőnkéről írt már kritikát, esszét – most éppen a Kalász Mártonról szóló monográfián dolgozik –, alig méltatták figyelemre pályatársak és kritikusok.) A „kánon”-ból súlyosan hiányzik, jelentsen bármit is a kánon. Onnan sokan hiányoznak, akik csöndben és többnyire névtelenül alakítják a sokszólamúságot.

A sokáig homályban létező mű megváltozik-e attól, ha a fény szeszélye folytán láthatóvá válik? Bizony. Hiszen a napfény lételemünk. A magnak – hogy Kelemen Lajos egyik fontos példájával éljek – a föld

mellett a napfény az éltetője. Napfényben nőhet magasra. Hiszen nem zuzmónak született. Micsoda erő és élni akarás szükséges az olyan műveknek, melyeknek több jut a lentből, mint a fentből? Több föld, mint napfény. Kelemen költészetének egyik vagy talán legfőbb vonulata egy tömör létsumma: ahogy a „magság”-ból irtózatossá válik a fényre tör, majd újra elkeveredik a földdel a szellem. Napfény és figyelem nélkül is végrehajtja feladatát, éli a sorsát. Ahogy Weöres Sándor megfogalmazta: „Alattad a föld, fölötted az ég. Benned a létra.”

Ez a létra kerül mérlegre minden emberi lény, minden alkotás esetében.

Kelemen Lajos önmaga alkotja a mérleget magának, mindennapos társa a magányban a szorongó faggatózás: mi lett velem? Ma hova jutottam?

A korban, ahol már az anyatejjel szívják magukba a siker vágyát a csecsemők, ahol a siker lételem, és tömegek nőnek föl és hálnak meg úgy, hogy csak a szörnyűségesen üres és piti celebhorrorokat ismerik; ők a hősök, a követendő példák; mi lehet „siker” a súlyos magányban elmélyülten gondolkodó, tűnődő embernek? Semmiképp sem efféle jelenlétre vágyik. Talán tudja, hogy bizonyos kultúrákban kérdés, súlyos jellemhiba volt aláírni a képet egy miniatúrafestőnek, a stílusról kellett őt felismerni; hogy a gögbe is belerokkanhat, aki sokáig csupán önmaga elismerését viseli... A versekből olyan alkotó néz szembe velünk, akinek fontosabb dolgai vannak. Gondol például a társakra, akikkel együtt indult, de mára hova lettek? Keserűség helyett nagyvonalú, gáláns szépség ragyog a versből:

Isten előtt, Isten háta mögötti pályán valami körülvevett mégis!

*Régi csatárok, akciók szelleme védett,
védhetetlen kapuknál;*

*játékos néma visszhangjában is jó volt,
szellem, játékosnak lenni.*

Tovább a történet a címe Kelemen Lajos legutóbbi verseskötetének, és amíg ki nem nyitom a könyvet, gondolhatom, itt egy újabb verses regény következik, de a pillanat elillan, és már az első oldalakon világossá válik, hogy itt „világunk” s benne az ember és a költészet történetéről lesz szó. Mi történik – történt – a költészettel a világban: mi történik egy emberrel, aki történetesen verseket ír? Szándékosan „történetezek” – hiszen a történetet már annyiszor eltemették azok, akiknek pillanatnyi irodalmi érzékelései így kívánták volna, és azok is elmentek a temetésre, akik csak hallottak a történet haláláról. Nem látták a halálesetet, nem voltak ott a helyszínelésnél. Csak a nagy híren csámcsogtak melán: a történet halott. Ha meghalt, hát meghalt, élték tovább az életüket, mely változatlanul történetekben zajlott, és a történetek újra és újra papírra kerültek. Vagy a felhőkbe mentette őket korunk még beláthatatlan sorsú forradalma, az internet.

Ám a versek egyelőre még a papíron (is) léteznek, mit sem törődve a jóslatokkal. A jóslat halott, mondanám, ha vicces kedvemben volnék, de nem vagyok. Kelemen Lajos költészete komolyságot kíván, és komoly megrendülést okoz. Nem holmi történetecskéket olvasok, hanem többnyire mintha a világ teremtésénél lennék. Teremtésközeli időben vagyok, a városok, a civilizáció előtt. Az őserő – bár cudarul megviselt – természetben, ahol azonban egyetlen magban újateremtődik minden.

„nem érdekel miféle bajról bög a kontinens / készebb / és dolgozik – kitart / akár egy erőd / a magban genezisem”. A mag – a kötet első versében – önarckép is; ugyan miben tudna reményt találni a szörnyű aggyal és kétes emlékezettel megvert em-

ber, mint a pici magban, ami tudja a legfőbbet: újateremtteni az életet?!

Az ember naponta a genezist éli, erre ítéltetett, a költő pedig előre is lát, nem csupán visszafelé. Az olyan költő pedig, akinek Ady a Bibliája – és Kelemen Lajos ilyen –, már előző kötetében verset írt az Országkapuról, pedig akkor még nem vágták át a készülő szöveg kerítést az új honfoglalók. Az országkapu még csak virtuális volt, a költő pontosan látta, mi következik: „míg fönn ciklonok járnak / itt köd kendőz minden ösvényt / ahonnan lépésneszek / sarokvas csikordul – / jön, ki nem sajnál átkelni ránk fojtott dühökön / vagy zárja a kaput”. Milyen messze van ez a hang a röpke érdekek szülte „közéleti versektől”, a rigmusokba fojtott magán-sérelemektől!

A magánélet, a magánsors közössé válik a részvételt teli, okosan fájó helyzetértékelésben: „átforgat Isten a föld mélyén egy-egy hullott / gyümölcsöt: / valami távolon át kell kelnie; / a történet alja: a történet eleje – / fény, esők, tavaszi szelek hálórendszere / ringat és visszad; az lesz újra: / függünk, / s tűnünk a helyünkre”.

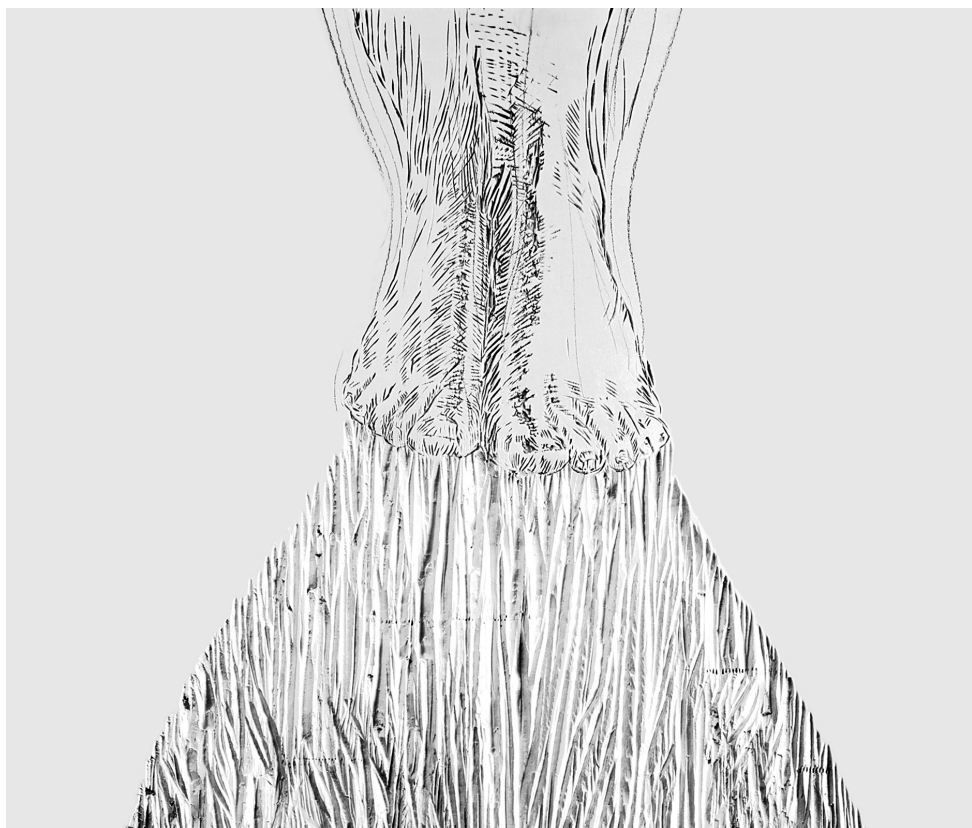
Nehezen megközelíthető versek, de ha már megkezdjük a közelítést, első-második olvasatra, szíromról szíromra haladva, mintha „szentségtelenül” nagyító alatt vizsgálnánk egy rózsát, feltárul a mélységes, titkos értelmű rózsza (Borges rózsája – mi más?), egy költő szemével a világ. Mely mindig első pillantás. Ezt a tájat ritkán lakják emberek; egyszerű barmok, hangyák, lóárnyékok, őzek, egyszarvúak, szűrös kupacsú gesztenyék, hanyatláskori erdők között járunk, tekintetünk megakad Jerikóban egy fügefán. Ez a táj aztán mindig „ki-zökken”. Jönnek a „brutális hordák” mellékúton és főúton. A Genezistől a pusztulás koráig jutunk a vékonyka kötetben. És mindig a törékeny ember élete, életideje a tét, a minőség vágya; a kínzó, leélt élet kerül mérlegre, a kétségek gyötörte elme kérdez: „méltóságot, mely méltó, de nem bújjik el / a sors mögött: ki ad?” Vagy: „Itt minden üres völgyre jut egy ország?”

A költő kérdez, de gyakran bátortalanul vagy merészen válaszol is a benne égő kérdésekre. „Házunk s utcánk: egész idő alatt / mint végtelen póráz. / Húség lakik szárnyban és súlyban, / a kettészakadt jelenlétben. / Mintha állnunk / kellene valaki tekintetét, míg eldönti: / alátaszít vagy felemel.” Bizony, a verseskötet állja a tekintetet. Az olvasó közben foglya lett Kelemen költészetének, néha leteszi, de fölemeli újra. Önmagának ad méltóságos létet ezekkel a versekkel. A sivatagban magát vonzó csöppnyi vízhez jut. Hiszen elszokott a szem, az elme a mélységtől, a komolyságtól;

a léha, könnyű soroké a világ még a költészetben is. Kelemen Lajos visszaadja verseiben a líra rangját, elmélyült, gondos olvasást kíván, ahogy Ady, Babits és más nagyok utódaitól el is várjuk. Végezetül az a létra is jelest kap az alkotótól: megszenvedett, kiküzdött örömet: „Míg az emeleten, mit sem értve, hogy ez itt kint a kellő lét túlfele, / megint nekilendül a gondolat. S ugyan ritkán lelni ma csodákat, / de valami: egy fuvallat, kiegyenesített gerinc, / a fölösleges elmélkedés, ahogy átlényegül, vagy a talajt döngető talpak, / mintha tényleg mozdítanának az univerzumon.”

Tóth Erzsébet

Varga Benedek: Fragmentum V. (festett fémetszet-dúc, grafit, részlet, 145x55 cm)

TÓTH ERZSÉBET (1951) költő. Hat verseskötve és egy-egy esszékötet, kisregénye és kispróza-gyűjteménye jelent meg. Utóbbi kötete: *Hidegbéke* (2013).